

Kognitivní funkce v pojetí Reuvena Feuersteina a význam jejich včasného rozvoje pro děti s Downovým syndromem

Irena Marušincová

Reuven Feuerstein (1921–2014), významný pedagog a psycholog 20. století, definuje kognitivní funkce jako „*mentální podmínky, nezbytné pro existenci mentálních operací a jakýchkoli funkcí chování*“ (Feuerstein, 2014). Jinými slovy se jedná o podmínky, za nichž se mentální operace vyskytují. Rozvoj kognitivních funkcí probíhá jak přímým kontaktem jedince se svým okolím, tak cíleným zprostředkováváním, které by při výchově a vzdělávání jedinců s DS mělo být velmi intenzivní, protože tito jedinci z přímého kontaktu nedokážou přirozeně vytěžit tolik, co jedinci bez DS.

Pro snazší uchopení kognitivních funkcí je Feuerstein dělí podle fází mentální činnosti do tří skupin:

- a) kognitivní funkce nezbytné pro sběr informací (fáze vstupu);
- b) kognitivní funkce nezbytné pro zpracování informací (fáze zpracování);
- c) kognitivní funkce nezbytné pro vyjádření řešení problému, úkolu (fáze výstupu).

Abychom byli schopni vyřešit jakýkoli úkol, je nejprve třeba:

- soustředit smysly;
- umět systematicky vyhledávat;
- správně a přesně pojmenovávat;
- vnímat čas a prostor;
- uvědomovat si, co je stálé a co se může měnit;
- udržet dvě a více věcí v mysli.

To jsou příklady kognitivních funkcí, které aktivujeme při shromažďování informací. Jakmile informace začínáme zpracovávat, přicházejí ke slovu další kognitivní funkce, např.:

- určení problému (co je vlastně mým úkolem);
- porovnávání;
- využití pracovní paměti;
- sledování příčiny a následku;
- logické myšlení;
- hypotetické myšlení;
- plánování;
- abstraktní myšlení.

Abychom mohli vyjádřit řešení úkolu, je zapotřebí:

- Kromě svého úhlu pohledu dokázat vnímat i jiné úhly pohledu.
- Nevzdávat se, nýbrž vytrvat.
- Odpovědi promýšlet.
- Být přesný.
- Nebýt impulzivní.

Pokud děti chybují v nejrůznějších úkolech, které mají plnit, či reagují jinak, než očekáváme, může být problém právě v tom, že některá z kognitivních funkcí u nich není dostatečně rozvinutá, nebo ji nedokáže využívat. Na nás rodičích a vychovatelích je, abychom sledovali, jak si děti s různými úkoly dokáží poradit, a v případě, že zjistíme, že jsou například příliš impulzivní a nedokáží zaměřit pozornost či třeba nemají rozvinutý koncept času apod., je na nás, jejich zprostředkovatelích, abychom rozvoj dané kognitivní funkce posílili.

Jak můžeme kognitivní funkce u dětí rozvíjet od mala? Zde je několik příkladů:

Již od narození je třeba u dětí cíleně rozvíjet zaměření pozornosti. Miminko držíme tak, aby nám vidělo na obličej a opakovaně na něj různě špulíme ústa. Dítě postupně začne pohyby našich úst napodobovat. Takto s ním cvičíme několikrát denně a pohyby úst mnohokrát opakujeme. Když je miminko starší, ukazujeme mu různé předměty, kterými pomalu pohybuje, aby je mohlo sledovat. Učíme ho zaměřovat pozornost i přes sluch, kdy na něj hovoříme, zpíváme mu, ale také ho učíme otáčet se za zvukem hračky apod. Bez schopnosti zaměřit pozornost se nelze učit.

Systematické vyhledávání dítěti zprostředkováváme např. při hledání potřebné kostičky do stavebnice či dílku puzzle apod., přičemž slovně dítěti popisujeme, co právě hledáme a proč si nebereme právě tu kostičku, co je nejbližší k nám, ale hledáme dále apod. Je nutné, aby od nás dítě slyšelo, jak nad věcmi přemýšlíme, jak je porovnáváme, vyhodnocujeme atd., protože tím od nás dostává návody, jak přemýšlet.

Velmi důležité je v běžné řeči používat jak prostorové, tak časové pojmy, zdůrazňovat je, aby např. předložky nesplývaly v jedno slovo s podstatným jménem. Prostorové vztahy nechávat dítě hodně vnímat i přes hmat či celé tělo (např. něco je pod stolem, musíme se sklonit nebo si sednout do dřepu, abychom to viděli).

V běžné komunikaci můžeme dobře rozvíjet například i hypotetické myšlení, když přemýšlíme, co by se stalo, kdyby...; co když to uděláme takto, co se stane? apod.

Porovnávání lze rovněž velmi dobře rozvíjet v každodenních situacích, a to nejen přes sluch a zrak, když věci a události pozorujeme a hovoříme o nich, ale i přes hmat, kdy dětem pojmenováváme, co dotykem pociťují, a nabízíme jim jako kontrast další hmatové podněty.

Tolik aspoň pár příkladů, které lze využít v běžné interakci s dítětem.

Systematický rozvoj kognitivních funkcí nabízí Feuersteinova metoda instrumentálního obohacování, která pomáhá odhalit, které funkce má dítě dostatečně rozvinuté, i ty nedostatečné, a je ideálním nástrojem k nápravě deficitů (více info na www.cogito-centrum.cz).

Zdroj:

Feuerstein, Reuven (2014): *Vytváření a zvyšování kognitivní modifikovatelnosti*. Praha: Karolinum.